

الگوی عملیاتی کشف جرم براساس ارزیابی قانون مبارزه با پول شویی در ایران^۱

بهمن احسانی^۲، عبدالله هندیانی^۳، احمد قاسمی^۴ و مرتضی نیازخانی^۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۱۴

چکیده

زمینه و هدف: توجه به ابعاد جهانی مبارزه با پول شویی و اثرات مخرب پول شویی بر اقتصاد ایران کشف پول شویی مدنظر واحدهای جرم یابی قرار گرفته است. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی قانون مبارزه با پول شویی در ایران به منظور ارائه الگوی عملیاتی کشف جرم انجام شد.

روش: این پژوهش از نظر هدف کاربردی است و به صورت ترکیبی انجام شد. در فاز کیفی از روش داده بنیاد و در فاز کمی از روش مدل معادلات ساختاری لیزرل استفاده شد. مشارکت کنندگان بخش کیفی، خبرگان مبارزه با پول شویی در بخش های بانکی، اقتصادی، قضایی و واحدهای کشف جرم پلیس بودند. مشارکت کنندگان در این بخش به صورت هدفمند انتخاب شدند و پس از نفر بیستم، اشباع نظری حاصل شد. در بخش کمی ۴۵ نفر به صورت تمام شمار انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها در بخش کیفی، مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی پرسشنامه محقق ساخته بود. برای سنجش فرضیه های پژوهش از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد.

یافته ها: بکارگیری مدل لوئیس مدر در ارزیابی قانون مبارزه با پول شویی به میزان ۶۹ درصد در الگوی عملیاتی کشف جرم مؤثر است. همچنین براساس این مدل تعداد ۷۱ شاخص تأیید شدند. مدل اصلاح شده و بومی شده لوئیس مدر در الگوی عملیاتی کشف جرم پول شویی به میزان ۴۸ درصد تعیین کننده است.

نتایج: از دیدگاه خبرگان و براساس مدل معادلات ساختاری لیزرل، شاخص های نهایی اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی، کارآیی اقدامات نظارتی و کنترلی و نتیجه بخشی اقدامات اجرایی، بر الگوی عملیاتی کشف جرم پول شویی مؤثر بوده است و هر یک از این ابعاد مکمل یکدیگر بوده و برای کشف جرم پول شویی دارای اهمیت هستند.

واژگان اصلی: ارزیابی قانون، جرم پول شویی، کشف جرم، قانون مبارزه با پول شویی، الگوی عملیاتی.

استناد: احسانی، بهمن، هندیانی، عبدالله، قاسمی، احمد و نیازخانی، مرتضی. (۱۳۹۸). الگوی عملیاتی کشف جرم براساس ارزیابی قانون مبارزه با پول شویی در ایران، فصلنامه علمی پژوهش های مدیریت انتظامی، ۱۴(۴)، صص ۳۵۷-۳۷۳.

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جرم یابی با عنوان «ارزیابی قانون مبارزه با پول شویی در ایران به منظور ارائه الگوی عملیاتی کشف جرم» در دانشکده فرماندهی و ستاد دانشگاه علوم انتظامی امین است.

۲. دکتری جرم یابی دانشگاه علوم انتظامی امین. تهران. ایران. رایانامه: b.ehsani.40@gmail.com

۳. دانشیار گروه مدیریت راهبردی. دانشگاه علوم انتظامی امین و عضو انجمن علمی پژوهش های انتظامی ایران. تهران. ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه: hendiani.s1343@gmail.com

۴. دکتری حقوق جزا و جرم شناسی. تهران. ایران. رایانامه: bafabafa94@gmail.com

۵. استادیار گروه کشف جرایم. دانشگاه علوم انتظامی امین. تهران. ایران. رایانامه: niazkhani_lawyer@yahoo.com

مقدمه

پول‌شویی فرآیندی است که در آن پول کثیف حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی مانند قاچاق کالا و مواد مخدر در چرخه فعالیت‌ها و معاملات قانونی طی مراحل شسته شده و به پول قانونی و تمیز تبدیل می‌شود؛ این پول‌های کثیف پس از تطهیر، وارد چرخه اقتصادی می‌شوند و در واقع یک مانع مقابل فضای اقتصاد سالم و رقابتی خواهند بود؛ به همین دلیل برای بسیاری از کشورهای جهان، مبارزه با پول‌شویی یک واقعیت شناخته شده است. در حال حاضر همکاری کشورها بیشتر حول محور تعامل و همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی برای پیشگیری، کنترل، کشف و مبارزه با پول‌شویی است؛ به طوری که حتی نهادهایی مانند پلیس بین‌الملل در ساختار تشکیلاتی خود وظایف جدیدی برای فرآیند (پیشگیری، کنترل، مبارزه و کشف) و نحوه همکاری با جامعه بین‌المللی، تدوین و نهادینه‌سازی کرده‌اند (سلیمی، ۱۳۸۱، ص ۱۳۳). بنابراین با توجه به ارتکاب جرایم با منشاء پول‌شویی در کشور مانند: اختلاس، قاچاق کالا و ارز، قاچاق مواد مخدر، فرار مالیاتی و مانند آن، مبارزه با پول‌شویی به منظور ناامن کردن فضای فعالیت مجرمان، کاهش رفتارهای مجرمانه و کمک به مسئولان برای کشف و ردیابی جرایم منشاء پول‌شویی ضروری است (کاظمی‌تبار، ۱۳۹۷، ص ۳). بدیهی است یکی از مهمترین ابعاد مبارزه با جرم، در مرحله اول وضع قوانین بازدارنده و اجرای مناسب آن قوانین است، که به همین دلیل ریشه به نتیجه نرسیدن پرونده‌های رسیدگی به جرایم اقتصادی را باید در نحوه اجرای قوانین و مقررات جستجو کرد. بنابراین اولین قدم برای مبارزه، داشتن قوانین و مقررات مناسب است که در این‌گونه قوانین از جمله قانون مبارزه با پول‌شویی، مبارزه و کشف بر عهده واحدهای کشف جرم گذاشته شده است.

باتوجه به صدور فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری درخصوص مبارزه با مفاسد اقتصادی، ویژگی‌های منحصر به فرد پول‌شویی، اثرات مخرب پول‌شویی بر اقتصاد ایران و مطالبات حکومت و جامعه، کشف و مبارزه با پول‌شویی مدنظر و اهمیت واحدهای جرم‌یابی قرار گرفت، بدین منظور جمهوری اسلامی ایران قانون مبارزه با پول‌شویی را تصویب و به مرحله اجرا گذاشت، که اجرای مناسب آن نیازمند ابزاری قوی از جمله نظارت و کنترل و کشف جرم در مسیر مبارزه است. از طرف دیگر به علت مخدوش شدن فرآیند کشف پول‌شویی، آثار مستقیم و غیرمستقیم پول‌شویی بر اقتصاد کلان در پی وقوع پول‌شویی و درنهایت به علت به خطر افتادن اعتبار بین‌المللی کشور و از دست دادن فرصت‌های قانونی و رشد اقتصادی، ضرورت ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی را دوچندان می‌کند. از این‌رو پژوهش حاضر به دنبال بررسی این مهم است که قانون مبارزه با پول‌شویی به طور کامل و مناسب اجرا شده است؟، کارآیی لازم را داشته و به اهداف خود رسیده است؟ بدین منظور برای رسیدن به الگوی عملیاتی که بتواند پاسخگوی فرآیند کشف جرم پول‌شویی باشد، ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی مطرح شد. در این پژوهش تلاش شد برای ارائه الگوی عملیاتی کشف جرم از مسیر ارزیابی اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی، کارآیی اقدامات نظارتی و کنترلی و نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی اقدام شود. بنابراین مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که «الگوی عملیاتی کشف جرم از طریق ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران چگونه است؟» و همچنین ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی کدام‌اند و وضعیت اثرگذاری اقدامات

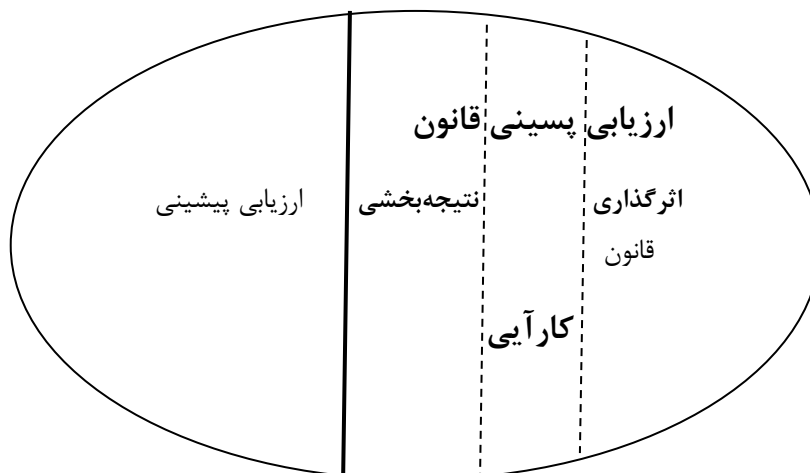
حقوقی و قانونی، اقدامات نظارتی و کنترلی و نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی چگونه است؟

پیشینه: هرچند مبارزه با پول‌شویی و تصویب معاهدات و کنوانسیون‌ها و قوانین مبارزه با پول‌شویی در سال‌های اخیر تصویب و اجرا شده است، با این حال پژوهش‌های مرتبط با موضوع این پژوهش در ادامه بررسی می‌شود: حسین‌پور و معدنی (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «کاربرد رویکرد خط‌مشی‌گذاری تعاملی در تدوین الگوی مبارزه با کشف جرم» نتیجه گرفتند که کاربرد رویکرد خط‌مشی‌گذاری تعاملی در تدوین الگوی مبارزه با پول‌شویی، فراهم‌کننده تدابیر مشارکت‌جویانه است که با اشراف اطلاعاتی و بهره‌مندی از مشارکت‌های تعاملانه بازیگران موثر، می‌تواند در مبارزه با پول‌شویی مؤثر باشد. دعاگویان (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی پلیس اقتصادی کشورهای مدل برای تدوین الگویی برای پلیس ایران» با هدف بررسی ساختار سازمانی پلیس اقتصادی کشورهای مدل به‌منظور تجربه‌اندوزی در تدوین الگویی برای ساختار سازمانی پلیس اقتصادی ایران، نتیجه گرفت که مبارزه با فساد مالی در یک فرآیند درازمدت محقق می‌شود و نیازمند پشتیبانی دستگاه‌های نظارتی و پلیسی از بالا و پایین و نیز کوشش برای تغییر نگرش عام نسبت به تمام سطوح عارضه‌مزبور است. عباسی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی بین‌المللی در زمینه مبارزه با پول‌شویی و رویکرد نظام حقوقی ایران در قبال آن» نتیجه گرفت که لازمه مقابله جدی و موثر با پول‌شویی هماهنگی و همکاری دولت‌ها با استانداردهای بین‌المللی و مطالبات موکد جامعه جهانی و اجرای دقیق مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی و تصویب راهکارهای موثر در زمینه مبارزه با پول‌شویی است. ابیکیک^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی قانون به‌عنوان یک روش برای پیشگیری و مبارزه با پول‌شویی» به این نتیجه رسید که بخشی از مشکل مبارزه با پول‌شویی مربوط به واژگان و عبارات در قوانین داخلی کشورها است و پیشنهاد کرده است که قانون یکنواخت و یکسان برای مبارزه با پول‌شویی ارائه شود و به‌طور منظم مفاد آن اصلاح و تجدید نظر در قانون به‌عمل آید. کیسونی^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «قوانین بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، مشکلات اجرایی قوانین» نتیجه گرفت که رویکرد مقایسه‌ای برای نشان دادن میزان جرم، ضعف در رژیم‌های نظارتی و کنترلی، ماهیت قوانین، نحوه کشف پول‌شویی به‌عنوان یک جرم خاص، در مبارزه با پول‌شویی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. کرک پاتریک^۳ (۲۰۰۶) در پژوهش خود با عنوان «اصول ارزیابی تأثیرات مقررات‌گذاری و رهنمودهایی برای اجرای مطلوب آن» روش‌شناسی‌های گوناگون و تجربیات عملی ارزیابی تأثیرات مقررات‌گذاری در برخی کشورها را ارائه داده است و بهبود اثربخشی و کارآمدی نظام ارزیابی تأثیرات مقررات‌گذاری را از اهداف تعیین شده می‌داند. بررسی پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که در پژوهش‌های خارجی، ابیکیک (۲۰۱۶)، کیسونی (۲۰۱۶) ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی را بررسی کردند. همه این پژوهشگران به پول‌شویی به‌عنوان یک جرم بین‌المللی پرداختند و به نقش قانون در زمینه مبارزه با پول‌شویی اشاره‌هایی داشتند. اما در پژوهش‌های یادشده به الگوی عملیاتی کشف جرم پرداخته نشده است. اگرچه در پژوهش‌های داخلی، عباسی (۱۳۹۵) و حسین‌پور و معدنی (۱۳۹۸)، به ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی توجه کرده‌اند اما در این میان تنها

1. Abicik
2. Keesooni
3. Kirk Patrick

دعاگویان (۱۳۹۱) به رویکرد پلیسی در مبارزه با پول‌شویی توجه نشان داده است. بنابراین، با وجود پژوهش‌ها فراوان، اما هیچکدام از این پژوهش‌ها الگویی عملیاتی را برای کشف و مبارزه با پول‌شویی ارائه نکرده‌اند. **مبانی نظری:** از نظر لغوی واژه ارزیابی، به معنی تعیین ارزش چیزی است. ارزیابی کردن (مصدر) به مفهوم برآورد کردن، سنجیدن ارزش چیزی، ارزش و بهای چیزی را تعیین کردن و بررسی کردن ارزش چیزی (معین، ۱۳۹۱، ص ۱۹۹) تعبیر شده است. سابقه ارزیابی قوانین و مقررات در کشورهای پیشرفته حداقل به پس از جنگ جهانی دوم باز می‌گردد، اما از دهه ۱۹۹۰، ارزیابی قوانین و مقررات به یک رویه تبدیل شده و بخشی از تحول اساسی در اندیشه سیاست‌گذاری محسوب می‌شود (میدری، ۱۳۹۲، ص ۱۴).

مدل‌های ارزیابی: ارزیابی هر موضوعی، معیار اندازه‌گیری یا شاخص نیاز دارد، اما وقتی که چندین شاخص برای ارزیابی در نظر گرفته می‌شوند، کار ارزیابی پیچیده می‌شود، یکی از ابزارهای توانمند برای چنین وضعیت‌هایی فرآیند ارزیابی سلسله‌مراتبی است که اولین بار در دهه ۱۹۷۰ ابداع شد (دین محمدی، ۱۳۸۹، ص ۱۶). کرک پاتریک سه رویکرد اصلی به ارزیابی قانون را به تفکیک بیان می‌کند: آزمون‌های میزان تبعیت، آزمون‌های اجرا و آزمون‌ها کارکرد (کرک پاتریک، ۲۰۰۳، ص ۱۴). از نظر لوئیس مدر ارزیابی هر قانون یا مقررات در قالب دو نوع ارزیابی معطوف به آینده (پیشینی) و ارزیابی معطوف به گذشته (پسینی) صورت می‌گیرد. ارزیابی معطوف به آینده، پیش از تصویب قانون صورت می‌گیرد و ارزیابی معطوف به گذشته، زمانی انجام می‌شود که قانون به مرحله اجرا درآمده است که دارای سه بعد اثرگذاری، نتیجه‌بخشی و کارایی است (مالمیری، ۱۳۹۱، ص ۶). براساس مدل یادشده جایگاه ارزیابی اجرای قانون در منظومه کلی ارزیابی تأثیرات قانون در شکل ۱، نشان می‌دهد. بر این اساس، ارزیابی اجرای قانون یا اثرگذاری به همراه نتیجه‌بخشی و کارایی، جزیی از ارزیابی تأثیرات معطوف به گذشته قانون محسوب می‌شوند.

شکل ۱. ارزیابی قانون براساس مدل لوئیس مدر

جرم‌یابی: هیئت جرم‌یابی آمریکا، جرم‌یابی را رشته حرفه‌ای و علمی مدیریت تشخیص، تعیین، تمایز (تفرد) و ارزیابی ادله مادی با استفاده از علوم فیزیکی و طبیعی در موضوعات علوم حقوقی تعریف کرده است (موذن‌زادگان و حمیدزاده، ۱۳۹۲، ص ۱۰۰). همچنین در تعریفی دیگر، جرم‌یابی فرآیندی است که طی آن فرآیند جرم کشف و مجرم شناسایی می‌شود (فرخی، ۱۳۹۰، ص ۹).

نظریه اقتصادی جرم: پژوهش‌ها درخصوص اقتصاد جرم به سال ۱۸۲۹ بر می‌گردد که نخستین بار فردی بنام ادوین چادویک^۲ جرم را از دیدگاه اقتصادی بررسی کرد؛ در ادامه بررسی جرم با رویکرد اقتصادی، فلیشر در سال ۱۹۶۳ به بررسی اثر نرخ بیکاری بر وقوع جرم سرقت در آمریکا برای سال‌های ۱۹۳۲ تا ۱۹۶۳ با استفاده از یک الگوی رگرسیون پرداخت. این مطالعه نشان داد که نرخ بیکاری بر وقوع جرایم اقتصادی اثر مثبت دارد. برخی پژوهش‌ها چنین نتیجه گرفتند که در بسیاری از کشورهای درحال توسعه، عامه مردم، سازمان‌های غیردولتی و رسانه‌ها، به فساد مالی به‌عنوان تنها عامل اصلی تحت سلطه دیگران بودن و رشد اقتصادی ضعیف نگاه می‌کنند. پژوهش‌گران دیگری معتقد بودند که فساد مالی یکی از موانع اصلی در توسعه است و فساد مالی بر پایین آمدن سطح سرمایه‌گذاری‌های خصوصی تأثیر می‌گذارد و به شکل معنادار و واضحی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را کاهش می‌دهد، همچنین به بحران‌های مالی و تخصیص منابع فرعی، تحریف هزینه و بازده دولت، درآمد بالای نابرابر و فقر، تورم و پایین آمدن استانداردهای زندگی کمک می‌کند. همچنین پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که وجود فساد زیاد، موفقیت اجتماعی را کم می‌کند، سطح سرمایه‌انسانی را کاهش داده و اعتماد به نفس را از بین می‌برد. این پیامدها و آثار منفی فساد، لزوم انجام پژوهش‌های دامنه‌دار درخصوص فساد مالی را که منشاء فساد در جامعه است، بیش از پیش مورد تأکید قرار می‌دهد (آرمن و کفیلی، ۱۳۹۶، ص ۱۲۸).

پول‌شویی: پول‌شویی عبارت است از تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از ارتکاب جرایم با علم به منشأ مجرمانه آن؛ تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به‌منظور پنهان یا کتمان کردن منشأ مجرمانه آن با علم به این‌که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از ارتکاب جرم، به‌دست آمده یا کمک به مرتکب جرم منشأ به‌نحوی که وی مشمول آثار و پیامدهای قانونی ارتکاب آن جرم نشود؛ پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد. برای آن‌که عملی جرم محسوب شود لازم است که نخست، از طرف قانون به‌عنوان جرم پیش‌بینی و مجازاتی برای آن مقرر شده باشد. دوم، فعل یا ترک فعل به‌صورت و در شرایط خاص باشد، نه تصور و اراده‌ای که فعلیت پیدا نکرده است و سوم، با قصد مجرمانه یا تقصیر جزایی صورت گرفته باشد. مواد ۲ و ۹ قانون مبارزه با پول‌شویی اصلاحی سال ۱۳۹۷ ناظر بر مرتکبان جرم پول‌شویی است که ماده ۲ مصادیق و ماده ۹ مجازات آن را بیان کرده است. در ماده ۶ کنوانسیون پالرمو (۲۰۰۰) و ماده ۲۳ کنوانسیون مریدا (۲۰۰۳)، مصادیق جرم پول‌شویی را افعالی نظیر تبدیل، تصاحب، انتقال و عایدات ناشی از جرم دانسته‌اند؛ قانون‌گذار در ماده ۲ قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران، مصادیق

1. Criminalistics
2. Edwin chadwick

رفتار جرم پول‌شویی را طی سه بند به شرح زیر بیان کرده است:

۱- تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از ارتکاب جرایم با علم به منشأ مجرمانه آن: در اصطلاح حقوق جزا، تحصیل به رفتار شخصی اطلاق می‌شود که مثلاً با کلاهبرداری آن مال را به دست می‌آورد. تحصیل عواید حاصل از ارتکاب جرایم با علم به منشأ مجرمانه آن مشمول ماده ۲ قانون مبارزه با پول‌شویی است. تملک به معنی مالک شدن مالی به یکی از اسباب قانونی تملک است که عبارت‌اند از: عقود و ایقاعات (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۰، ص ۵۰۰). تحصیل، لفظی عام است و همه صور به دست آوردن را شامل می‌شود و تملک خاص است و نقل و انتقال از طریق بیع را در بر می‌گیرد که مقصود قانون‌گذار در این ماده مالکیت و به دست آوردن عواید حاصل از ارتکاب جرایم است با علم به این که می‌داند منشأ آن عواید مجرمانه خواهد بود. مصداق دیگر رفتار پول‌شویی نگهداری است و در اصطلاح حقوق جزا، جرمی است مستمر که مرتکب مال حاصل از جرم را نزد خود نگهداری می‌کند، استفاده از عواید حاصل از ارتکاب جرایم از دیگر مصداق رفتار پول‌شویی در بند یک ماده ۲ بیان شده است و پول‌شویی ضمن حفظ عواید ناشی از جرم، آنها را تطهیر می‌کند؛ وقتی عواید ناشی از جرم مورد بهره‌برداری قرار گیرد زمینه کشف آن آشکار می‌شود و نظر ماموران کاشف را به سوی خود معطوف می‌دارد.

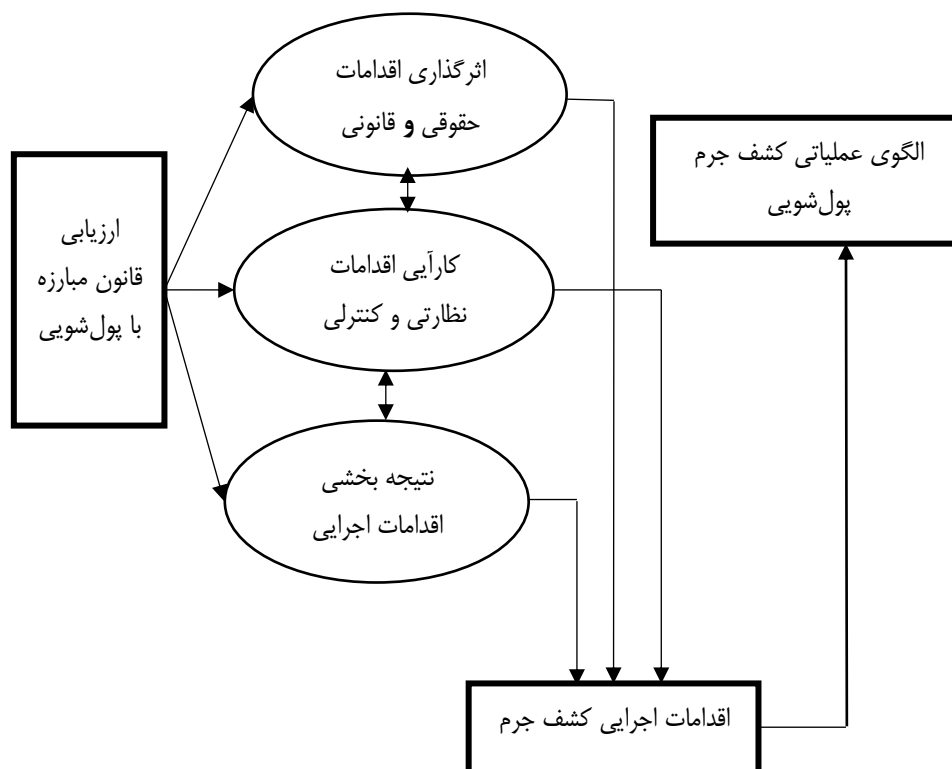
۲- تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان یا کتمان کردن منشأ مجرمانه آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم از ارتکاب جرم به دست آمده یا کمک به مرتکب جرم منشأ به نحوی که وی مشمول آثار و پیامدهای قانونی ارتکاب آن جرم نشود. در بند دو ماده ۲ مصداق تبدیل، مبادله، انتقال و کمک کردن، از دیگر مصداق جرم پول‌شویی قلمداد شده است. از نظر اصطلاح حقوق کیفری، مقصود از تبدیل، رفتار کسی است که عواید حاصل از جرم منشأ را به مال مشروعی عوض کند، مانند آنکه از وجه فروش مواد مخدر ملکی بخرد.

۳- پنهان کردن به نحو مثبت تحقق می‌یابد (فعل) و کتمان ممکن است به صورت ترک فعل و خودداری از اعلام منشأ و منبع پول تحقق یابد و نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد. بند ۳ ماده ۲، پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه‌جایی و مالکیت عواید مجرمانه را از دیگر مصداق رفتار پول‌شویی تلقی کرده است؛ همچنین مراحل سه‌گانه پول‌شویی یعنی جای‌گذاری، لایه‌گذاری و ادغام را نیز می‌توان از مصداق رفتار مرتکب دانست (ساریخانی و فتحی، ۱۳۹۴، ص ۲۴۲).

روند ذهنی انتخاب نقض قانون کیفری، عنصر روانی جرم محسوب می‌شود، به عبارت دیگر عملکرد ذهنی مرتکب برخلاف قانون جزا، عنصر روانی جرم را تشکیل می‌دهد و بیانگر قابل سرزنش بودن مرتکب است؛ عنصر روانی جرم حالت‌های مختلف ذهنی مرتکب را در بر می‌گیرد و به وضوح کسانی را که اراده به نقض قانون گرفته‌اند و بلکه کسانی را که علم فعلی یا بالقوه یا احتمال هر چند جزئی می‌دهند که رفتار آنها موجب نتیجه ممنوعه شود شامل می‌شود، بنابراین عنصر روانی جرایم عمد، درجات گوناگونی دارد و جرمی ممکن است با هر کدام از وضعیت‌های ذهنی یادشده تحقق پیدا کند، از این نظر مصداق مختلف رکن روانی جرایم عمدی در جرم پول‌شویی در قوانین ایران به شرح زیر است:

قصد صریح: قصد صریح یا مستقیم مصداق اجل عنصر روانی جرم عمدی است؛ قصد مستقیم، قصدی است برخاسته از اراده شخص بر ارتکاب رفتاری زیان‌بار، به طوری که صدمه ممنوعه خواست قلبی مرتکب و هدف مستقیم وی باشد و در نیل به صدمه ممنوعه نقشی فعال ایفا می‌کند؛ به طور مثال شخصی که پول‌های ناشی از جرم منشأ را به قصد مخفی ماندن و مشروع جلوه دادن آنها به صورت سپرده نزد بانک بسپارد، به وضوح قصد صریح در پول‌شویی خواهد داشت. پول‌شویی جرمی عمدی است که در آن علاوه بر سوء نیت عام، سوء نیت خاص شرط است، سوء نیت خاص، قصد وقوع نتیجه مترتب بر رفتار مرتکب است؛ وقتی که مرتکب مخفی کردن جرم منشأ و مشروع جلوه دادن عواید حاصل از جرم را هدف مستقیم خود قرار داده و نیل به آن خواست و میل درونی وی بوده است و برای دستیابی به آن نتیجه ممنوعه، هرگونه اقدامی را انجام می‌دهد و مشتاقانه در رسیدن به آن سعی می‌کند، عنصر روانی او، قصد صریح است. بندهای ماده ۲ قانون مبارزه با پول‌شویی ایران دلالت دارد بر این که مرتکب باید علم داشته باشد که عواید مجرمانه در حال تبدیل، ناشی از جرم است و در عین حال به صورت عمدی مرتکب این رفتار می‌شود، مشخص است که قانون مبارزه با پول‌شویی ایران از باب مقوله‌ای دلالتی بر قصد صریح به عنوان عنصر روانی جرم پول‌شویی پذیرفته شده است.

قصد غیر صریح: زمانی که فرد رفتار مجرمانه را مرتکب شده و صدمه خاصی را نیز خواسته باشد، ممکن است تحقق صدمه زیان‌بار دیگری با صدمه ممنوعه نخست ملازمه داشته باشد، وقتی مرتکب صدمه ممنوعه دوم را نیز پیش‌بینی کند و در عین حال برای دستیابی به هدف اولیه که همان صدمه ممنوعه نخست باشد تلاش کند، ایجاد صدمه دوم را نیز پذیرا می‌شود که می‌توان وی را نسبت به صدمه ممنوعه دوم نیز قاصد دانست؛ به طور مثال فردی فقط به قصد تحصیل پول‌های ناشی از جرم، نه پول‌شویی، آنها را به شماره حساب بانکی خود واریز و پیش‌بینی می‌کند ضمن تحصیل، جرم منشأ از دید ماموران کشف مخفی خواهد شد، در عین حال برای حصول به هدف نخست، اقدام می‌کند که در این حالت نسبت به پول‌شویی دارای قصد غیر صریح است؛ در این نوع قصد، عنصر خواستن (نتیجه) مفقود است، ولی پیش‌بینی و آگاهی از تحقق نتیجه مجرمانه که در فرض مثال تظہیر اموال ناشی از جرم است، ضروری است، پس در این حالت نیز جرم عمدی محسوب می‌شود، هر چند مرتکب مدعی شود خواستار وقوع چنین نتیجه‌ای نبوده است و به تعبیری قصد نامعلوم ریشه در ویژگی‌های جرم عمدی دارد (ساریخانی و فتحی، ۱۳۹۴، ص ۲۵۰).

شکل ۲. مدل مفهومی (اقتباس از مدل لوئیس مدر)

روش

این پژوهش به واسطه کارکردهای اجرایی و عملیاتی که در کشف جرم پول‌شویی دارد کاربردی است؛ روش پژوهش نیز ترکیبی (کیفی و کمی) است. در بخش کیفی برای مفهوم‌سازی مصاحبه‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شد، با خبرگان بخش مبارزه با پول‌شویی مصاحبه شد و مشارکت‌کنندگان به صورت هدفمند انتخاب شدند و پس از مصاحبه بیستم براساس اصل اشباع نظری مصاحبه‌ها متوقف شد. در بخش کمی پرسشنامه در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت بین ۴۵ نفر از خبرگان به صورت تمام‌شمار در سازمان‌های مورد اشاره پژوهش توزیع و سنجش شد و سپس با استفاده از مدل معادلات ساختاری لیزرل، اعتبار نظری مدل لوئیس مدر بررسی شد. در مرحله اول، پس از ورود داده‌ها به نرم‌افزار اس. پی. اس. اس، با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی، داده‌های ضعیف دارای بارهای عاملی کمتر از ۰/۳ از مدل حذف شدند. در مرحله بعدی با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی، برای هر یک از ابعاد و مولفه‌های پژوهش، شاخص‌هایی که مقدار تی آنان کمتر از ۲ بودند از معادله حذف شدند. در مرحله سوم یعنی در تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم، براساس ابعاد مدل لوئیس مدر، ابعاد ارزیابی قانون مبارزه با جرم پول‌شویی مطالعه شد و در پایان شاخص‌های باقیمانده به‌عنوان شاخص‌های مهم در ارزیابی قانون مبارزه با جرم پول‌شویی مورد بحث و بررسی قرار گرفتند و در نهایت، شاخص‌های مهم ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی موثر در کشف جرم، اولویت‌بندی شدند.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: نتایج بررسی مدرک تحصیلی پاسخگویان نشان می‌دهد که از ۴۵ نفر پاسخگو، ۲۹ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۶۲ درصد کارشناسی ارشد و ۹ درصد دارای مدرک دکتری بودند. سابقه خدمت پاسخگویان نشان می‌دهد که حداقل سابقه خدمت پاسخگویان ۱۱ سال بود و در واقع با توجه به متغیر بودن سابقه خدمت پاسخگویان، از همه سنین خدمتی در پژوهش حضور داشتند. یک پنجم پاسخگویان در سن خدمتی ۱۸ و ۱۹ سال به میزان ۲۲ درصد از کل پاسخگویان هستند و کارشناسان مورد مطالعه در پژوهش نیز، جزو خبرگان در زمینه مبارزه با پول‌شویی بودند.

جدول ۱. حوزه فعالیت پاسخگویان

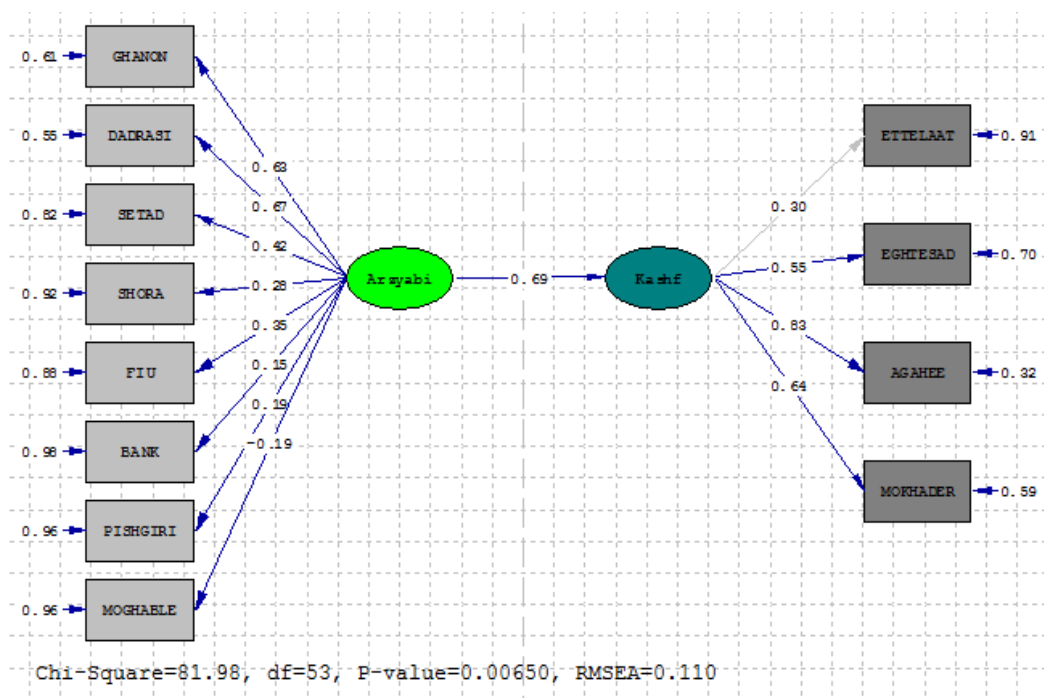
تعداد کارشناسان	نهاد یا سازمان
۱۵	پلیس امنیت اقتصادی نیروی انتظامی
۶	پلیس امنیت اقتصادی فرماندهی انتظامی تهران بزرگ
۴	پلیس مبارزه با مواد مخدر نیروی انتظامی
۳	پلیس آگاهی نیروی انتظامی
۴	مرکز اطلاعات مالی و دبیرخانه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی
۳	بخش مبارزه با جرایم اقتصادی وزارت اطلاعات
۷	معاونت نظارت بانک مرکزی
۳	دانسرای مبارزه با مفاسد اقتصادی
۴۵ نفر	جمع

یافته‌های استنباطی

فرضیه اصلی: ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران بر اقدامات اجرایی کشف جرم پول‌شویی اثر معناداری دارد. ارزیابی مدل لوئیس مدر در خصوص ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران بر الگوی عملیاتی کشف جرم به میزان ۶۹ درصد معنادار است. شدت این اثر ارزیابی قانون براساس مدل معادلات ساختاری لیزرل را می‌توان در سطح خوبی تایید کرد.

از میان تمامی مولفه‌های مورد ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی، بانک از درجه اهمیت پایین‌تری برخوردار است و مولفه‌های قانون مبارزه با پول‌شویی ۶۳ درصد و آئین دادرسی کیفری ۶۷ درصد در ارزیابی قانون به‌عنوان بعد اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی براساس مدل معادلات ساختاری از اهمیت بالایی برخوردار است. مولفه‌های بعد کارآیی شامل ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی ۴۲ درصد، شورای عالی مبارزه با پول‌شویی ۲۸ درصد، مرکز اطلاعات مالی ۳۵ درصد و بانک مرکزی ۱۵ درصد، براساس مدل معادلات ساختاری لیزرل نسبت به اثرگذاری قانون از درجه اثربخشی کمتری برای مبارزه با پول‌شویی برخوردار است. همچنین مولفه‌های نتیجه‌بخشی شامل

پیشگیری از وقوع پول‌شویی و مولفه مقابله با پول‌شویی نسبت به بعد کارآیی قانون، از درجه اهمیت پایین‌تری برخوردار است.

شکل ۳. اثر مدل ارزیابی قانون لوئیس مدر در کشف جرم پول‌شویی

فرضیه فرعی اول: ارزیابی اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران بر اقدامات اجرایی کشف جرم پول‌شویی اثر معناداری دارد. با استفاده از آزمون رگرسیون خطی در سطح خطای کمتر از یک‌صدم، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که ارزیابی اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی به میزان ۴۸ درصد در کشف جرم مؤثر بوده است که ۲۳ درصد آن تعیین‌کننده است. بنابراین فرضیه نخست تایید شد.

جدول ۲. فرضیه فرعی اول

متغیر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار R	مقدار R ²	سطح معناداری
	۰/۸۴۵	۱				
اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی بر کشف پول‌شویی	۲/۸۱۰	۴۰	۰/۲۳۱	۰/۴۸۱	۰/۲۳۱	۰/۰۰۱
	۳/۶۵۴	۴۱				

فرضیه فرعی دوم: ارزیابی کارآیی اقدامات نظارتی و کنترلی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران بر اقدامات اجرایی کشف جرم پول‌شویی اثر معناداری دارد. با استفاده از آزمون رگرسیون خطی، سطح خطای کمتر از یک

صدم، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که ارزیابی کارایی اقدامات نظارتی و کنترلی قانون مبارزه با پولشویی به میزان ۴۷ درصد در کشف جرم مؤثر بوده است که ۲۱ درصد آن تعیین‌کننده است. بنابراین فرضیه دوم نیز تایید شد.

جدول ۳. فرضیه فرعی دوم

متغیر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	مقدار R	مقدار R ²	سطح معناداری
کارایی اقدامات نظارتی و کنترلی بر کشف پولشویی	۰/۸۴۵	۰/۲۸۴				
	۲/۸۱۰	۳/۶۳۸	۰/۲۳۱	۰/۴۶۹	۰/۲۱۲	۰/۰۰۱
	۳/۶۵۴	۳/۹۲۱				

فرضیه فرعی سوم: ارزیابی نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی قانون مبارزه با پولشویی در ایران بر اقدامات کشف جرم پولشویی اثر معناداری دارد. با استفاده از آزمون رگرسیون خطی، سطح خطای کمتر از یک صدم، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که ارزیابی نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی قانون مبارزه با پولشویی به میزان ۴۶ درصد در کشف جرم مؤثر بوده است که ۲۰ درصد آن تعیین‌کننده است. بنابراین فرضیه سوم نیز تایید شد.

جدول ۴. فرضیه فرعی دوم

متغیر	مجموع مربعات	درجه آزادی	مقدار R	مقدار R ²	سطح معناداری
نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی بر کشف پولشویی	۰/۰۱۶	۱			
	۳/۸۶۱	۴۳	۰/۴۶۴	۰/۲۰۲	۰/۰۰۵
	۳/۸۷۷	۴۴			

به‌طور خلاصه می‌توان گفت که آزمون مدل ارزیابی لوئیس مدر، پس از ارزیابی قانون مبارزه با پولشویی و همچنین ارزیابی اقدامات اجرایی کشف جرم در مدل معادلات ساختاری لیزرل در فرآیند اقدامات پژوهشی، بیانگر آن است که تاثیر این مدل با هدف الگوی عملیاتی کشف جرم پولشویی پس از چند مرحله پالایش نظری و پیمایشی و حذف برخی از شاخص‌ها، درنهایت دارای ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های تاییدشده‌ای است که ضریب هریک از این ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها بر کشف جرم پولشویی در مجموعه نهادهای مورد مطالعه (نهادهای اقتصادی، امنیتی و انتظامی)، دارای اولویت و معنادار هستند. این یافته‌ها در جدول ۵ درج شده است.

جدول ۵. ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های نهایی پژوهش (الگوی عملیاتی کشف جرم)

مفهوم	ابعاد	مولفه‌ها	شاخص‌های (تایید شده نهایی)	
ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی به منظور ارائه الگوی عملیاتی کشف جرم	اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی	قانون مبارزه با پول‌شویی و قوانین مرتبط	۶	
	کارایی اقدامات نظارتی و کنترلی	شورای عالی مبارزه با پول‌شویی مرکز اطلاعات مالی (FIU) بانک مرکزی	۶ ۸ ۵	
	نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی	پیشگیری از جرم پول‌شویی مقابله با جرم پول‌شویی	۴ ۴	
	اقدامات اجرایی کشف جرم پول‌شویی	نیروی انتظامی نیروی انتظامی پلیس مبارزه با مواد مخدر نیروی انتظامی	۵ ۱۲ ۵	
	وزارت اطلاعات	معاونت اطلاعات اقتصادی	۸	
	جمع	۴ بعد	۱۲ مولفه	۷۱

بحث و نتیجه‌گیری

وضعیت توصیفی متغیرهای مفهومی پژوهش نشان می‌دهد که از منظر پاسخگویان، ابعاد مدل لوئیس مدر، ابتدا نتیجه‌بخشی مهم بوده، سپس کارایی و درنهایت اثرگذاری مهم بوده است. اما برخلاف نظر پاسخگویان، نتایج مدل معادلات ساختاری لیزرل، برعکس نظر آنان را نشان می‌دهد. به طوری که ابتدا بعد اثرگذاری، سپس بعد کارایی و درنهایت نتیجه‌بخشی در ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی مهم هستند. ارزیابی مدل لوئیس مدر درخصوص ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران بر الگوی عملیاتی کشف جرم به میزان ۶۹ درصد معنادار است. شدت این اثر براساس مدل معادلات ساختاری لیزرل را می‌توان در سطح خوبی تایید کرد. بنابراین براساس مدل معادلات ساختاری درخصوص ارزیابی مدل لوئیس مدر دو نتیجه را به صورت کلی می‌توان گرفت:

۱. مدل لوئیس مدر در ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی به میزان ۶۹ درصد در الگوی عملیاتی کشف جرم مؤثر است و شدت این اثر نیز در سطح خوبی ارزیابی می‌شود. همچنین مدل یادشده پس از اصلاحات و حذف

شاخص‌هایی که در تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی به عمل آمده، یعنی مدل اصلاح شده و بومی شده لوئیس مدر در کشف عملیات جرم پول‌شویی به میزان ۴۸ درصد تعیین‌کننده است که قابل توجه است.

۲. براساس مدل معادلات ساختاری لیزرل نتایج نشان داده که درجه اهمیت ابعاد مدل لوئیس بدین شرح است که برای ارزیابی قانون، ابتدا بعد اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی، دوم بعد کارآیی اقدامات نظارتی و کنترلی و در مرحله نهایی بعد نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی برای کشف پول‌شویی مهم است.

با توجه به این که در پژوهش حاضر، مدل لوئیس مدر در ارزیابی قانون برای ارائه الگوی عملیاتی کشف جرم به‌عنوان مبنای نظری پژوهش مورد مطالعه قرار گرفت بنابراین مدل معادلات ساختاری لیزرل نشان می‌دهد که هریک از ابعاد مورد توجه مدل لوئیس مدر، شاخص‌های مهم ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی هستند که برای ارزیابی قانون مطابق با نتایج یافته‌های حاضر حاضر به شرح زیر لازم است مورد توجه قرار گیرند:

بعد اول: ارزیابی اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی: تعداد ۲۱ شاخص، ارزیابی شد که تعداد ۳ شاخص در مرحله تحلیل عاملی اکتشافی و ۷ شاخص در مرحله تحلیل عاملی تاییدی حذف شد و درنهایت ۱۱ شاخص که ضریب اثر بالاتری نسبت به دیگر شاخص‌ها در کشف جرم به‌دست آوردند تایید نهایی شدند؛ بنابراین از یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که به تناسب جرم اقتصادی که در هر کشور صورت می‌گیرد پول‌شویی نیز وجود دارد. به‌دلیل وقوع جرایمی از قبیل قاچاق کالا و ارز، قاچاق مواد مخدر، فسادهای مالی کارکنان شرکت‌ها و مؤسسه‌های دولتی، کلاهبرداری، رانت‌خواری، زمین‌خواری و جرایمی مانند خرید و فروش کد اقتصادی و صدور فاکتورهای تقلبی که فرار مالیاتی را موجب می‌شود، سودهای کلانی را نصیب مجرمان می‌کند؛ از این‌رو، برای مبارزه با پول‌شویی ابتدا باید نسبت به رعایت و اجرای مناسب قانون مبارزه با پول‌شویی که یکی از اقدامات مفید و زیربنایی برای ریشه‌کنی اقدامات مجرمانه و فساد مالی است اقدام شود. اجرای مناسب قانون می‌تواند به برقراری امنیت و ثبات اقتصادی در کشور منجر شود و عرصه بر رفتارهای مجرمانه تنگ شود و صاحبان پول‌های کثیف را به‌سادگی قابل شناسایی کند و امنیت اقتصادی را ارتقا دهد.

بعد دوم: ارزیابی کارآیی اقدامات نظارتی و کنترلی: تعداد ۴۷ شاخص ارزیابی شد. ۱۰ شاخص در مرحله تحلیل عاملی اکتشافی و ۱۵ شاخص در مرحله تحلیل عاملی تاییدی حذف شد و درنهایت ۲۲ شاخص که ضریب اثر بالاتری نسبت به دیگر شاخص‌ها به‌دست آوردند تایید شدند، بنابراین از یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به حجم پول‌شویی در ایران، گسترش جرایم منشأ پول‌شویی و پیامدهای مخرب اقتصادی و اجتماعی پول‌شویی، صرف‌نظر از هزینه‌های قانون‌گذاری و اجرای برنامه‌های ضد پول‌شویی، تشکیل واحدهای مستقل پول‌شویی در اصناف و مشاغل، تجهیز ساختار و منابع نهادهای نظارتی و کنترلی و واحدهای کشف جرم، ایجاد سامانه‌های نظارتی و کنترلی و بانک‌های اطلاعاتی که توسط حاکمیت انجام می‌شود، اما در دراز مدت، فواید و منافع پیشگیری و مبارزه با پول‌شویی و برگشت منابع مالی غیرقانونی که مجرمان به‌دست آورده‌اند به خزانه دولت بیشتر خواهد بود و تجلی بیشتری خواهد داشت و علاوه بر منافع مادی فراوان، منافع غیرمادی مانند افزایش احساس امنیت اقتصادی، گسترش اقتصاد رقابتی، ایجاد تولید و نیروی مولد و اشتغال‌زایی، توسعه کشور و اقتصاد

پایدار و عدالت اجتماعی در پی خواهد داشت که از مهمترین فواید قانون یادشده خواهد بود.

بعد ۳: ارزیابی نتیجه‌بخشی اقدامات اجرایی: تعداد ۲۸ شاخص ارزیابی شد که ۱۳ شاخص در مرحله تحلیل عاملی اکتشافی حذف و ۷ شاخص در مرحله تحلیل عاملی تاییدی حذف شد و در نهایت ۸ شاخص که ضریب اثر بالاتری نسبت به دیگر شاخص‌ها به‌دست آوردند تایید نهایی شدند؛ بنابراین از یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که هدف از اجرای قانون مبارزه با پول‌شویی در وهله اول پیشگیری از وقوع جرم پول‌شویی در کشور و در مرحله بعد مقابله با جرم پول‌شویی است. یافته‌های پژوهش نشان داد که اگر اقدامات پیشگیرانه و مقابله‌ای با جرم پول‌شویی در فرآیند کشف جرم پول‌شویی نظیر: همکاری و تعامل بین بخشی نهادهای متولی مقابله‌ای و نظارتی، ردیابی هوشمند نقل و انتقال عملیات و معاملات بانکی و مالی مشکوک به پول‌شویی و جلوگیری از آن، حمایت و صیانت همه‌جانبه و قاطعانه از عناصر موثر مبارزه‌کننده نظیر قضات، ضابطان، شهود و گزارشگران، ارسال گزارش‌های مشکوک به پول‌شویی به مرکز اطلاعات مالی، اقدامات مؤثر و چندجانبه نهادهای متولی در پیشگیری از پول‌شویی، استفاده از ابزارها، سامانه‌های هوشمند و بانک‌های اطلاعاتی در امر پیشگیری از جرم توسط متولیان امر مبارزه صورت گیرد، در مبارزه با پول‌شویی بسیار موثر خواهد بود.

بعد ۴: ارزیابی اقدامات اجرایی کشف جرم: در این خصوص، ۴۲ شاخص ارزیابی شد. ۲ شاخص در مرحله تحلیل عاملی اکتشافی و ۱۰ شاخص در مرحله تحلیل عاملی تاییدی حذف شد و در نهایت ۳۰ شاخص که ضریب اثر بالاتری نسبت به دیگر شاخص‌ها به‌دست آوردند تایید نهایی شدند. از یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که واحدهای کشف جرم با بهره‌گیری از ابزار قدرتمند قانون که بتواند پاسخگوی فرآیند کشف جرم در مبارزه با پول‌شویی باشد و همچنین همکاری و تعامل اطلاعاتی و ابزاری با نهادهای نظارتی و کنترلی و پشتیبانی این نهادها و مراجع قضایی از واحدهای کشف جرم می‌تواند در کشف و مقابله با جرم پول‌شویی در کشور موثر باشد، بنابراین موفقیت در کشف جرم و مبارزه با جرم نیازمند رویکرد چندنهادی به مقوله پول‌شویی بوده و اجرای اقداماتی از قبیل: حمایت پلیسی و قضایی از نیروهای عملیاتی و کاشفان و افسران مرتبط با پرونده‌های پول‌شویی، پشتیبانی اطلاعاتی از واحدهای اجرایی کشف جرم و نهادهای مبارزه‌کننده، ایجاد ساختار و تجهیزات مناسب و امکانات گسترده در کشف پول‌شویی، ایجاد و استفاده مطلوب از بانک‌های اطلاعاتی، بهره‌گیری از کارشناسان و کارآگاهان متخصص و توانمند در پی‌جویی پرونده‌های پول‌شویی، شناسایی و ردیابی متهمان و مجرمان اقتصادی کلان و باندهای قاچاق سازمان‌یافته و دستگیری آنها، هماهنگی با شبکه بانکی در کنترل حساب‌ها و تراکنش‌های مالی قاچاقچیان و انسداد حساب آنها، کمک به بانک‌ها در تحقیقات مرتبط با متهمان بانکی و پول‌شویی، می‌تواند در کشف و مبارزه با پول‌شویی موثر باشد.

نتایج یافته‌های این مقاله همسو با دیگر پژوهش‌ها نشان داده که اثربخشی قوانین فعلی برای نشان دادن میزان جرم، ضعف در رژیم‌های نظارتی و کنترلی، ماهیت قوانین، نحوه کشف پول‌شویی به‌عنوان یک جرم خاص، در مبارزه با پول‌شویی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. این پژوهش نشان داد که اثرگذاری اقدامات حقوقی و قانونی مبارزه با پول‌شویی در ایران بر اقدامات اجرایی کشف جرم پول‌شویی به میزان ۴۷ درصد موثر بوده و این بدین معنا است

که ۵۲ درصد از این عامل در این پژوهش شناسایی نشده است و می‌توان از نتایج یافته‌های دیگران در این خصوص بهره‌برداری کرد. نتایج این پژوهش، یافته‌های حسین‌پور (۱۳۹۸) را تایید می‌کند و اقدامات نظارتی و کنترلی قانون مبارزه با پول‌شویی به همراه رویکرد تعاملی و مشارکتی بین نهادها می‌تواند بر الگوی عملیاتی کشف پول‌شویی اثری تعیین‌کننده داشته باشد.

پیشنهادها

پیشنهاد می‌شود الگوی به‌دست آمده و روابط مربوط به آن در حوزه عمل بررسی شده و به اجرا گذاشته شود تا ملاحظات، نقاط قوت و ضعف آن در اجرا مشخص شود؛

استفاده از قابلیت‌ها و ظرفیت واحدهای جرم‌یابی برای کاربردی شدن الگوی عملیاتی کشف جرم پول‌شویی بسیار مهم و ضروری است؛ از این‌رو، توصیه می‌شود که مدیران و مسئولان متولی امر مبارزه، بیش از پیش به این مقوله توجه کنند؛ یکی از شاخص‌های مهم این پژوهش همکاری و هم‌افزایی چندجانبه نهادها و سازمان‌های متولی است، بنابراین، برقراری ارتباط و پیوندهای ساختارمند بین نهادها و مراجع مرتبط با امر مبارزه با پول‌شویی از جمله: مراجع قضایی، اطلاعاتی، انتظامی و نهادهای نظارتی از یک طرف و نحوه تعامل این مراجع با نظام بانکی و دستگاه‌های اجرایی از طرف دیگر، از جمله شروط موفقیت در امر مبارزه با پول‌شویی است که به دلیل ماهیت چندجانبه بودن پول‌شویی، توصیه می‌شود مسئولان همواره در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان ملی و فراملی به این مقوله توجه ویژه داشته باشند، تا از موازی‌کاری و هدررفت منابع جلوگیری کنند؛

با توجه به اهمیت موضوع مبارزه با جرایم منشأ پول‌شویی و ایجاد امنیت اقتصادی مطلوب و شایسته نظام جمهوری اسلامی ایران، می‌توان با همکاری دستگاه‌ها و نهادها، کارگروه‌های تحقیقاتی و مطالعاتی تشکیل داد تا با دستاوردهای پژوهشی معتبر برای مبارزه با پدیده شوم پول‌شویی، راهکارهای عملیاتی و کاربردی مفید اتخاذ شود؛ اشخاص مشمول قانون و دیگر نهادهای غیرمالی و اتحادیه‌های صنفی مکلف شوند واحدی مستقل را با توجه به وسعت و گستردگی سازمانی خود به‌عنوان مسئول مبارزه با پول‌شویی به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی معرفی کنند و مسئولیت نظارت بر معاملات موصوف و پاسخگویی به استعلامات مرکز اطلاعات مالی، واحدهای جرم‌یابی و پلیس امنیت اقتصادی و ارسال گزارش معاملات مشکوک به پول‌شویی به مراجع ذی‌صلاح قضایی و مرکز اطلاعات مالی را داشته باشند؛

از آنجایی که تصویب و یا اصلاح قانون مبارزه با پول‌شویی بدون در اختیار داشتن منابع مالی کافی و نیروی انسانی کارآمد و نهادهای مقتدر برای مهار و کشف پول‌شویی کافی نیست، به‌همین دلیل لازم است از طریق تخصیص منابع مناسب به تربیت نیروی انسانی متخصص و تقویت سازمان‌ها و مراجع ذیربط نظیر دادسرا و دادگاه مبارزه با جرایم اقتصادی، ضابطان و واحدهای جرم‌یابی اقدام کرد؛

پیش‌بینی موادی در قانون مبارزه با پول‌شویی یا آیین‌نامه اجرایی آن و وضع مقررات ویژه و متناسب با پول‌شویی در فضای مجازی و پیگیری و ردیابی تراکنش‌های مالی از طریق خرید و فروش، تبادل ارزهای دیجیتال یا رمزارزها

مانند بیت کوین و طراحی سازوکاری برای سرعت عمل و دقت در کشف، ثبت و ضبط ادله وقوع جرم و مستندسازی روند ارتکاب جرم؛

پیشنهاد می‌شود، نهادهای بالادستی و تصمیم‌گیر برای مشارکت سرمایه‌گذاران، فعالان اقتصادی و مردم در فرآیند اجرای برنامه‌های مبارزه با پول‌شویی، سازوکارهای عملیاتی آن را لحاظ کنند؛

به‌منظور بکارگیری و اجرایی کردن الگوی به‌دست آمده، توصیه می‌شود میزان تعامل و هماهنگی بخش‌های مختلف در مبارزه با پول‌شویی مشخص و معین شود تا از موازی‌کاری و هدررفت منابع جلوگیری شود؛

۱۰- ایجاد و استقرار سامانه شناسایی اموال متهمان و مرتکبان، توقیف اموال، ممنوع معامله شدن و ممنوع الخروجی متهمان و ارتباط برخط با بانک‌های اطلاعاتی موجود در کشور؛

۱۱- حمایت مالی ماموران عملیاتی کشف جرم از طریق پرداخت حق الکشف مناسب، و تعیین نشدن پاداش در قانون برای همه اشخاصی که در امر مبارزه با پول‌شویی سهمیم بوده‌اند؛

۱۲- تشویق و حمایت مادی و معنوی از گزارشگران فساد مالی و لحاظ کردن این حمایت‌ها در قانون مبارزه با پول‌شویی؛

۱۳- برنامه‌ریزی و اقدامات لازم درخصوص حفظ و ارتقا دانش و توان تخصصی قضات دادسرا و تعیین ضابطان ویژه مبارزه با جرایم اقتصادی و پول‌شویی و توانمندسازی آنها از طریق آموزش‌های تخصصی و مهارتی؛

۱۴- ارسال به‌موقع گزارش تراکنش‌های مالی مشکوک به واحد اطلاعات مالی و تشویق و حمایت از مدیران بانکی و اقتصادی شجاع و پاکدست که در امر مبارزه با پول‌شویی فعال هستند؛

۱۵- تعیین نیروی انتظامی به‌عنوان یکی از اعضاء اصلی شورای عالی مبارزه با پول‌شویی بسیار می‌تواند موثر باشد؛ هرچند که وزیر کشور عضو شورای عالی است ولی اگر به‌طور مستقیم فرمانده نیروی انتظامی یا رییس پلیس امنیت اقتصادی نیروی انتظامی به‌عنوان عضو اصلی شورا باشد، در جریان تصمیمات قرار خواهد گرفت؛ همچنین در ارتقا هم‌افزایی و هماهنگی و تبادل اطلاعات در امر مبارزه و کشف پول‌شویی می‌تواند بسیار موثر باشد.

سپاسگزاری

نویسنده بر خود لازم می‌داند از اساتید محترم راهنما و مشاور رساله دکتری خود و معاون محترم پژوهش دانشکده فرماندهی و ستاد نیروی انتظامی و همه همکاران گرامی که در نگارش پژوهش همکاری کردند، قدردانی کند.

فهرست منابع

- آرمن، سیدعزیز و کفیلی، وحید. (۱۳۹۶). عوامل اقتصادی موثر بر جرم در ایران؛ کاربرد انتقال ملایم پانلی. *فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی*، ۱۱(۶۶)، صص ۱۲۵-۱۵۰. قابل بازیابی از: http://joer.atu.ac.ir/article_8204.html
- حسین‌پور، داود و معدنی، جواد. (۱۳۹۸). کاربرد رویکرد خط مشی گذاری تعاملی در تدوین الگوی مبارزه با پول‌شویی. *فصلنامه مدیریت دولتی دانشگاه تهران*، ۱۱(۱)، صص ۷۳-۹۸. قابل بازیابی از: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1461459>

۳۷۳ ◇ الگوی عملیاتی کشف جرم براساس ارزیابی قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۹۰). *ترمینولوژی حقوق*. چاپ چهارم. تهران: نشر گنج دانش.
- دعاگویان، داوود. (۱۳۹۱). *مطالعه تطبیقی پلیس اقتصادی کشورهای مدل برای تدوین الگویی برای پلیس ایران*. طرح پژوهشی. مرکز تحقیقات کاربردی پلیس آگاهی نیروی انتظامی.
- دین محمدی، مصطفی. (۱۳۸۹). *گزارش مدل ارزیابی اجرای قانون برنامه چهارم توسعه (اصل ۴۴) کد موضوعی ۳۱۰، شماره مسلسل: ۱۰۶۱۱، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی: دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن*.
- ساریخانی، عادل و فتحی، مرتضی. (۱۳۹۴). *عناصر موضوعی جرم پول‌شویی در قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران*. نشریه مطالعات حقوق کیفری، ۲(۵)، صص ۲۳۷-۲۵۶. قابل بازیابی از: https://jqclcs.ut.ac.ir/article_59073.html
- سلیمی، صادق. (۱۳۸۱). *تطهیر پول در اسناد بین‌المللی*. مجله تخصصی الهیات و حقوق، ۴(۱۲)، صص ۱۲۳-۱۶۴. قابل بازیابی از: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1648/142/text>
- عباسی، اصغر. (۱۳۹۵). *بررسی بین‌المللی در زمینه مبارزه با پول‌شویی و رویکرد نظام حقوقی ایران در قبال آن*. رساله دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- فرخی، منصور. (۱۳۹۰). *نقش علوم جرم‌یابی در اثبات جنایات بین‌المللی*. مجله حقوق بین‌المللی: مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۵۷). شورای نگهبان. انتشارات دیوان عدالت.
- قانون مبارزه با پول‌شویی جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۹۷). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- قانون مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۸۹). انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- قانون مجازات اسلامی جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۹۲). سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران.
- قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۶۹). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- کاظمی تبار، سیدجواد. (۱۳۹۷). *سازوکار تبادل اطلاعات در اف ای تی اف*. گفتگو با روزنامه ایران، (۶۹۳۳).
- کرک پاتریک، کالین. (۱۳۹۱). *اصول ارزیابی تاثیرات مقررات‌گذاری و رهنمودهایی برای اجرای مطلوب آن*. مسعود فریادی، مترجم. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (گروه مطالعات محیط کسب و کار).
- مالمیری، احمد. (۱۳۹۱). *تاثیرات کمیت و کیفیت مقررات بر محیط کسب و کار*. مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۲۳۱۳.
- معین، محمد. (۱۳۹۱). *فرهنگ فارسی*. جلد اول. چاپ نهم. تهران: انتشارات سپهر.
- موزن‌زادگان، حسنعلی و حمیدزاده، نجف. (۱۳۹۲). *کاربرد انگشت‌نگاری در جرم‌یابی*. تهران: نشر کاراگاه.
- میدری، احمد. (۱۳۹۲). *نظری اجمالی بر ارزیابی قوانین و مقررات*. مرکز پژوهش‌های مجلس: گروه مطالعات برنامه و بودجه.

Abicik, Emmanuel. (2016). *Money Laundering: An assessment of Law as attach unique for repressive Anti-Money Laundering control*. Boxing University of Manchester England.

Keesoony, Selina. (2016). *International anti-Money Laundering Laws: the problems within forcement*, Brunel University London, England.

Kirk, patrick. (2006). *Regulatory Impact Assessment in Developing and Transition Economies: A Survey of Current Practice*. Public Money & Management.